

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СУЧАСНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ОСВІТИ

УДК 378.147.091.3=111

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2021.76-3.4>**Н. М. Самборська**кандидат педагогічних наук,
асистент кафедри природничих та соціально-гуманітарних дисциплін
Житомирського медичного інституту**О. Є. Кравець**кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри англійської мови з методиками викладання в дошкільній і початковій освіті
Житомирського державного університету імені Івана Франка**С. С. Кухарьонк**викладач кафедри іноземних мов і новітніх технологій їх викладання
Житомирського державного університету імені Івана Франка

ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ НЕФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У статті проаналізовано засоби формування соціокультурної компетентності студентів нефілологічних спеціальностей під час вивчення англійської мови. Відзначено, що протягом тривалого часу у педагогічній науці тривали дискусії щодо визначення понять «компетенція» та «компетентність». Автори широко представили аналіз поняття «компетентність». Врешті, дослідники дають авторське визначення поняттю «компетентність» – це здатність особистості володіти компетенціями, що проявляються через професійну або навчальну діяльність. Крім того, широко проаналізовано поняття «соціокультурна компетентність». Проаналізовано низку психолого-педагогічних джерел і зроблено висновок, що зарубіжні та вітчизняні науковці, досліджуючи поняття «соціокультурна компетентність», особливу увагу приділяють співвивченню мов, культур та цивілізацій, взаємозв'язку мови та суспільства (соціуму), мови та культури. Наголошено, що існує декілька тлумачень цього явища, способів інтерпретації його сутності та структури, але наразі немає єдиного визначення соціокультурної компетентності. Визначено, що для формування соціокультурної компетентності студентів нефілологічних спеціальностей під час вивчення англійської мови особливою актуальністю набувають автентичні підручники. У результаті дослідження автори простежують використання засобів дистанційного навчання на прикладі Житомирського державного університету ім. Івана Франка та Житомирського медичного інституту Житомирської обласної ради. Вчені дійшли висновку, що сьогодні в цих закладах вищої освіти дистанційне навчання представлено через: електронну пошту викладачів та студентів; месенджери: Viber, Telegram; вебінари та онлайн-конференції через використання таких програм, як Skype, Zoom, Google Class Room, Google Meet, hot rotato, mind. то тощо. Наголошено, що за допомогою цих засобів можна легко виводити на екран підручник, за яким працюють викладач та студенти, а також прослуховувати синхронно аудіоматеріал та переглядати відео. Зазначено, що дистанційне навчання – це вимога часу, а особливої актуальності дистанційне навчання набуває в умовах всеукраїнського карантину, коли інші види навчання є практично неможливими. Крім того, виявлено, що дистанційне навчання відбувається у синхронному та в асинхронному режимі, які підбираються відповідно до умов групи, тощо.

Ключові слова: компетентність, соціокультурна компетентність, нефілологічні спеціальності, дистанційне навчання, синхронне навчання, асинхронне навчання.

Постановка проблеми. Гуманітаризація сучасної вищої освіти покликана реформувати у студентів цілісну картину світу, розуміння загальнолюдських цінностей, духовності, культури особистості. Оволодіння іноземною мовою сприяє розвитку у студентів здібності використовувати її як інстру-

мент спілкування у діалозі культур і цивілізацій сучасного світу. Мова розглядається як засіб міжособистісної взаємодії в умовах багатонаціонального та полікультурного простору [3, с. 5].

Дослідження процесу формування соціокультурної компетентності студентів, обґрунтування

його наукових засад передбачає вивчення сутності поняття «соціокультурна компетентність», його особливостей та ґенези.

Логіка дослідження передбачає вирішення питання співвідношення двох понять – «компетентність» та «компетенція», оскільки обидві категорії мають безпосередній стосунок до підготовки студентів нефілологічних спеціальностей під час дистанційного навчання.

Деякі дослідники ототожнюють ці поняття, інші вважають, що вони є різними за своєю структурою та сутністю, дехто вважає компетенцію складником компетентності. Тому актуальним є аналіз різних підходів зарубіжних і вітчизняних науковців до тлумачення понять «компетенція» та «компетентність».

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблема дослідження феномена «компетенція / компетентність» знайшла відображення в наукових розвідках зарубіжних дослідників, серед яких: І. Байденко, Г. Бєлицька, В. Болотов, Т. Браже, Ж. Делор, В. Загвязинський, Т. Ісаєва, Є. Конюхова, С. Кортунів, Н. Кузьміна, В. Куніцин, В. Нестеров, Д. Пилипишин, Дж. Равен, Дж. Вінтертон, Н. Гангані, Р. Уайт, Д. Хаймс, М. Малдер, Н. Хомський, В. Хутмакер, А. Хуторський, Ед. Шорт та інші. Серед вітчизняних дослідників варто зазначити Н. Бабенко, В. Гриценко, А. Кравченко, Г. Красильникову, С. Максименко, Л. Онуфрієву, Ф. Папаяні, О. Скубашевську, Г. Шатковську та інших [14, с. 51].

Мета статті – простежити формування соціокультурної компетентності студентів нефілологічних спеціальностей під час вивчення англійської мови.

Виклад основного матеріалу. Визначення компетенції та компетентності також пропонують такі міжнародні організації, як ЮНЕСКО, Європейський Союз, Міжнародна комісія Ради Європи та інші.

У словнику іншомовних слів компетентність [лат. *competens* (*competentis*) – належний, відповідний] визначено як поінформованість, обізнаність, авторитетність [18, с. 95].

У великому тлумачному словнику української мови компетентність потрактовано як «властивість за значенням». Також зазначені такі прикметники, як «компетентний, тямущий, кваліфікований» [4, с. 234].

В енциклопедії освіти поняття «компетентність» визначено як «набута характеристика особистості, що сприяє успішному входженню молоді людини в життя суспільства. Її розглядають як інтегрований результат, що передбачає зміщення акцентів із накопичення нормативно визначених знань, умінь і навичок до формування й розвитку в учнів здатності практично діяти, застосовувати досвід успішної діяльності в певній сфері» [15].

Аналіз наукової літератури показав, що серед учених немає спільної думки щодо цього питання. Деякі з них визначають компетентність як «інтегральну здатність особистості, яка виявляється в її загальній здатності та готовності до діяльності, що ґрунтується на знаннях і досвіді, які набуті в процесі навчання та соціалізації й орієнтовані на самостійну та успішну участь у діяльності» [21, с. 138]; «інтелектуально й особистісно зумовлений досвід соціально-професійної життєдіяльності людини, в основі якого лежать знання» [11]; «володіння людиною відповідною компетенцією, яка включає особистісне ставлення до неї та предмету діяльності, тобто визначає її як особистісну якість (характеристику), що вже склалася» [23]; здатність успішно задовольняти індивідуальні та соціальні потреби, діяти й виконувати поставлені завдання; володіння знаннями, уміннями та навичками; ступінь або рівень здібностей, що офіційно вважають достатнім; властивість або спосіб буття людини» [1, с. 22]; об'єктивна категорія, яка фіксує суспільно визнаний комплекс знань, умінь, навичок, стосунків тощо певного рівня, які можуть бути застосовувані в широкій сфері діяльності людини [19, с. 16].

Згідно з «Законом про освіту» 2017 року поняття «компетентність» розглядається як динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність [10].

Проаналізувавши низку визначень, ми вважаємо, що компетентність – це здатність особистості володіти компетенціями, що проявляються через професійну або навчальну діяльність.

Однією з найактуальніших проблем методики викладання іноземних мов є соціокультурна компетентність та способи її досягнення. Сучасна молода людина повинна володіти навичками толерантного ставлення до носіїв мови з різних країн, культур та стилів життя. Особливо складно здобути соціокультурну компетентність поза мовним оточенням [7, с. 3]. Тому для викладача важливим завданням на заняттях з англійської мови у закладах вищої освіти є моделювання реальних ситуацій спілкування навіть під час дистанційного навчання.

Питанню формування та функціонування соціокультурної компетентності приділяли увагу багато вчених: Ю. Пассов, П. Сисоєв, С. Ніколаєва, В. Сафонова та інші. Соціокультурна компетентність, як зазначає П. Сисоєв, дозволяє тим, хто нею говорить, почувати себе практично на рівні з носіями мови (відносно культури), що є кроком до адекватного володіння іноземною мовою, тобто здатністю оперувати вивченою мовою у повсякденних ситуаціях на рівні, максимально наближеному до рівня носіїв мови [22, с. 9].

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що зарубіжні та вітчизняні науковці, досліджуючи поняття «соціокультурна компетентність», особливу увагу приділяють співвивченню мов, культур та цивілізацій, взаємозв'язку мови та суспільства (соціуму), мови та культури.

Існує декілька тлумачень цього явища, способів інтерпретації його сутності та структури. Але наразі немає єдиного визначення соціокультурної компетентності.

Згідно з загальноєвропейськими компетенціями володіння іноземною мовою, соціокультурна компетентність охоплює такі аспекти життя: повсякденне життя; умови життя; міжособистісні стосунки; система цінностей, переконань стосовно понять та явищ; мова жестів; виконання ритуалів [9, с. 104–105].

У сучасних педагогічних дослідженнях соціокультурну компетентність визначають як знання елементів національної культури, національно-культурної специфіки мовної поведінки носіїв відповідної мови і здатність користуватися такими елементами соціокультурного контексту, як звичаї, правила, норми, країнознавчі знання носія мови [20]. Т. Варянюк та Л. Іванченко вважають, що соціокультурна компетентність – це знання культурних особливостей носіїв мови, їхніх звичок, традицій, норм поведінки, етикету, та вміння розуміти їхню комунікативну поведінку й адекватно використовувати набуті знання у процесі спілкування, будучи при цьому носієм іншої культури [5, с. 103].

Соціокультурну компетентність розглядають як вміння і готовність застосовувати сукупність соціопедагогічних, соціолінгвістичних, соціопсихологічних, країнознавчих та міжкультурних знань для досягнення порозуміння між особами або групами, які є представниками різних соціумів, мовними засобами та в межах соціокультурного контексту однієї із сторін [8, с. 94]. М. Максимець розглядає соціокультурну компетентність як здатність особистості через адекватне розуміння та повагу до інших мов, культур і релігій виявляти активну і відповідальну життєдіяльність у соціумі на засадах демократичності, гуманізму, толерантності тощо [16, с. 212]. П. Сисоєв розуміє соціокультурну компетентність як рівень знань соціокультурного контексту використання іноземної мови, а також досвід спілкування і використання мови в різних соціокультурних ситуаціях [22, с. 12].

Науковці вважають, що компетентність можна розглядати як результативно-діяльну характеристику навчання. Так, М. Шиловська вважає, що соціокультурна компетентність – це сукупність відповідних компетенцій, складна комплексна характеристика, яка відображає інтеграцію професійно-теоретичних знань, ціннісних орієнтацій, особистісних якостей і практичних умінь педагога [24].

Бачимо, що більшість дослідників визначають соціокультурну компетентність через сукупність знань, умінь і навичок, а також розглядають її як здатність особистості здійснювати спілкування як складну багатокомпонентну мовленнєву діяльність, на характер якої впливають різноманітні чинники. Варто зазначити, що всі визначення взаємодоповнюють одне одного.

Отже, як бачимо, існує багато визначень цього поняття. Проте ми погоджуємося із В. Киливник, яка визначає соціокультурну компетентність як якість, яка дає змогу успішного спілкування з представниками іншомовної культури, почуватися впевнено та комфортно в іншомовному соціокультурному середовищі; характеризує теоретичну і практичну готовність до соціокультурної діяльності; визначає відповідні ціннісні орієнтації особистості та сприяє їх формуванню; є важливим фактором розвитку особистості, соціалізації її в сучасному суспільстві, самореалізації та культурного самовизначення [13, с. 50].

На нашу думку, формування соціокультурної компетентності відбувається шляхом моделювання комунікативних ситуацій відібраного мовного та мовленнєвого матеріалу. При цьому велику роль відіграють різноманітні тексти, вправи, завдання, аудіо- та відеоматеріали. Такі матеріали можна знайти у таких автентичних підручниках, як “Speakout”, “New Language Leader”, “Market Leader”, “Focus”, “Choices” та ін. Зручність таких підручників полягає в тому, що вони мають повний спектр рівнів – від початкового (elementary) до просунутого (advanced), що дає змогу викладачу підібрати необхідний підручник для тієї чи іншої групи.

У сучасних реаліях, коли традиційні форми навчання неможливі через карантинні обмеження, чи не єдиним способом отримання освіти є дистанційне навчання.

Над проблемами дистанційного навчання працюють багато науковців. Серед них І. Адамова та Т. Головачук, В. Биков, І. Іванюк, Н. Клокар. Так, І. Іванюк досліджує проблему формування понятійно-термінологічного апарату у сфері дистанційної освіти [12]. І. Адамова та Т. Головачук займаються визначенням ролі дистанційного навчання в системі вищої освіти України, основних переваг та проблем щодо розробки та впровадження у навчальний процес дистанційних курсів [2, с. 3–6]. А. Веремчук розкриває поняття дистанційної освіти, визначає переваги та недоліки під час застосування дистанційної форми навчання у закладах вищої освіти [6, с. 319–325].

На прикладі Житомирського державного університету ім. Івана Франка та Житомирського медичного інституту Житомирської обласної ради простежимо за використанням засобів дистанційного навчання. На цей час в цих закладах вищої освіти

дистанційне навчання представлено через: електронну пошту викладачів та студентів; месенджери: Viber, Telegram; вебінари та онлайн-конференції через використання таких програм, як Skype, Zoom, Google Class Room, Google Meet, hot potato, mind. то тощо. За допомогою цих засобів можна легко виводити на екран підручник, за яким працюють викладач та студенти, а також прослуховувати синхронно аудіоматеріал та переглядати відео.

В умовах закладів вищої освіти навчання відбувається у синхронному та асинхронному режимі, які підбираються відповідно до умов, особливостей та обмежень закладу, групи студентів тощо. Так, синхронний режим передбачає взаємодію між студентами / учнями, коли учасники спілкуються за допомогою засобів аудіо- або відеоконференції, тобто у режимі реального часу. Асинхронний режим означає взаємодію між студентами / учнями, за якої учасники взаємодіють між собою із затримкою в часі, застосовуючи при цьому інтерактивні освітні платформи, електронну пошту, форуми, соціальні мережі тощо. Це режим більш самостійного навчання, але воно підтримується викладачем з використанням відповідних цифрових технологій.

Висновки і пропозиції. Аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчив, що існує ціла низка визначень понять «компетентність» та «соціокультурна компетентність». Проте вчені сходяться на думці, що головним під час визначення поняття «соціокультурна компетентність» є співвивчення мов, культур та цивілізацій, взаємозв'язку мови та суспільства, мови та культури.

Дистанційне навчання – це вимога часу. Особливої актуальності дистанційне навчання набуває в умовах всеукраїнського карантину, коли інші види навчання є практично неможливими. Дистанційне навчання відбувається у синхронному та в асинхронному режимі, які підбираються відповідно до умов, особливостей та обмежень закладу, групи студентів тощо.

Список використаної літератури:

- Short E. The Concept of Competence: Its Use and Misuse in Education. *Journal of Teacher Education*. 1995. № 2. P. 22–24.
- Адамова І., Головачук Т. Дистанційне навчання: сучасний погляд на переваги та проблеми. *Витоки педагогічної майстерності*. 2012. № 10. С. 3–6.
- Ахмад І. Формування іншомовної соціокультурної компетентності у студентів ВНЗ. *Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції. Київ, 22 листопада 2011 року*. Київ: надруковано ТОВ «Дельта Корп», 2011. 109 с.
- Бусел В.Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ–Ірпінь : ВТФ «Перун», 2004. С. 445.
- Варянюк Т., Іванченко Л. Формування соціокультурної компетентності у студентів на заняттях з іноземної мови [online]. *Молодь і ринок*. 2018. № 1. С. 103–107. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2018_1_20 (Дата звернення – 25.03.2020).
- Веремчук А. Проблеми і перспективи дистанційного навчання у ВНЗ. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2013. № 7. С. 319–325.
- Горчакава Н.В. Изучение иностранного языка как средство приобщения к другой культуре. *Англійська мова та література*. 2011. № 19. С. 2–5.
- Жорнова О.І. Соціокультурна компетентність студентів в контексті оминання «слабких ланок» сучасного освітнього процесу. *Вища освіта України. Тематичний випуск «Вища освіта у контексті інтеграції до європейського простору»*. 2006. Додаток 3. Т. 3. С. 93–100.
- Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. Страсбург. Київ : Ленвіт, 2003.
- Закон України про освіту від 05.09.2017. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2017. № 38–39. С. 2.
- Зимняя И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата современного образования. [online] Интернет-журнал «Эйдос», 5 мая, 2004. Режим доступа: <http://www.eidos.ru/journal/2006/0505.htm> (Дата звернення – 20.03.2020)
- Іванюк І.В. Формування понятійно-термінологічного апарату з питань розвитку дистанційної освіти [online]. Інформаційні технології і засоби навчання. 2012. № 5 (31). URL: <http://www.journal.iitta.gov.ua> (Дата звернення – 20.03.2020).
- Киливник В.В. Формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови в системі педагогічного коледжу / Вікторія Вікторівна Киливник. Дис... канд. пед. наук. Вінниця, 2019. 290 с.
- Ковальчук І.С. Формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх офіцерів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін у вищих військових навчальних закладах : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 : М-во освіти і науки, Житомирський державний університет імені Івана Франка ; наук. кер. Калініна Л.В. Житомир, 2018. С. 51–72.
- Кремень В.Г. *Енциклопедія освіти*. Київ, 2008. С. 408.
- Максимець М. Формування соціокультурної компетентності у процесі вивчення іноземної мови. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*. 2006. Випуск 21. С. 211–218.
- Мінчак І.І. Складові полікультурної освіти і виховання майбутнього вчителя іноземної

- мови. Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. [«Проблеми освіти у Польщі та в Україні в контексті процесів глобалізації та євроінтеграції»], Житомир, 22-24 квітня 2009 р.) / Київ-Житомир : КІМ, 2009. С. 538–546.
18. Морозов С.М., Шкарапута Л.М. Словник іншомовних слів. Київ : Наукова думка. 2000. С. 282.
19. Пометун О.І. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентного підходу в українській освіті / О.В. Овчарук, заг. ред. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики*. Київ : «К.І.С.». 2004. С. 16.
20. Процюк І.Є. Формування соціокультурної компетентності особистості в науковій літературі. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки*. 2016. Вип. 3. С. 107–113. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VZhdUP_2016_3_21 (Дата звернення – 19.03.2020).
21. Селевко Г.К. Компетентности и их классификация. *Народное образование*. № 4. 2004. С. 138–143.
22. Сысоев П.В. Культурное самоопределение личности в контексте диалога культур: монография. Тамбов : ТГУ им. Державина.
23. Хуторской А.В. Ключевые компетенции и образовательные стандарты [online] Интернет-журнал «Эйдос». 2002. URL: <http://eidos.ru/journal/2002/0423.htm> (Дата звернення – 19.03.2020).
24. Шиловська М.О. Соціокультурна компетенція майбутніх учителів іноземних мов: методологія та перспективи [online]. URL: http://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2009/7_2009/62.pdf.pdf. (Дата звернення – 20.03.2020).

Samborska N., Kravets O., Kukharionok S. Socio-cultural competence formation of students of non-philological specialties during the study of English language

The article analyzes the means of socio-cultural competence formation of students of non-philological specialties during the study of English language. It is noted that for a long time in pedagogical science there have been long discussions on the definition of “competence”. The authors widely presented the analysis of the concept of “competence”. Finally, researchers give the author’s definition of the concept of “competence” – is the ability of an individual to manage competencies manifested through professional or educational activities. In addition, the concept of “socio-cultural competence” is widely analyzed. A number of psychological and pedagogical resources are analyzed and it is concluded that foreign and domestic scholars, studying the concept of “sociocultural competence”, pay special attention to the community of languages, culture and civilization, the relationship of language and society, language and culture. It is emphasized that there are several interpretations of this phenomenon, the possibility of interpreting its essence and structure, but does not provide a single definition of socio-cultural competence. It is determined that authentic textbooks require special relevance for the socio-cultural competence formation of students of non-philological specialties during the study of English language. As a result of the study, the authors trace the usage of distance learning tools on the example of Zhytomyr Ivan Franko State University and Zhytomyr Medical Institute of Zhytomyr Regional Council. Coming to the conclusion that today in these institutions of higher education distance learning is presented through: e-mail of teachers and students; messengers: Viber, Telegram; webinars and online conferences with programs such as Skype, Zoom, Google Class Room, Google Meet, hot potatoes, mind.mo and others. It is clear that with the help of these tools you can easily show the textbook on the screen, for teachers and students, as well as listening audios and watching videos. It is noted that distance learning is a requirement of time, and distance learning becomes especially relevant in the conditions of all-Ukrainian quarantine, when other types of learning are practically impossible. In addition, it was found that distance learning takes place in synchronous and asynchronous modes, which are selected according to the conditions of a group.

Key words: competence, socio-cultural competence, non-philological specialties, distance learning, synchronous learning, asynchronous learning.